

## A GENEALÓGIAI KUTATÁS LEHETŐSÉGEI A BÉCSI KRIEGSARCHIVBAN\*

### A 18–19. század fordulójának időszaka

Négy évszázados közös múltunkból fakadóan a magyar történelem széles spektrumának is közismerten hatalmas kincsesbányája az Osztrák Állami Levéltár, és természetesen a napjainkban előbbi szerves részét képező Hadilevéltár, közkeletű nevén a *Kriegsarchiv* is. Köztudott, hogy a Habsburg Birodalomban fennállása során végig jelentős szerepet játszott a mindenkori haderő, amely létrejöttétől kezdve szükségszerűen a soknemzetiségű és heterogén államalakulat egyik alapvető támasza volt. Így nyilvánvaló, hogy kevés olyan család akadt a birodalomban, amely valamely tagja révén ne került volna kapcsolatba a hadsereggel, különösen az általános hadkötelezettség bevezetését követő időszakban, de azt megelőzően is, miután a katonáskodás kedvelt pálya volt, különösen a nemesség körében. A katonasors ugyanakkor természetesen a nemtelen tömegek jelentős részének is osztályrészéül jutott, bár, a nemességtől eltérően, nekik többnyire nem önszántukból.

A katonai hatóságok szempontjából, főként az állandó hadsereg időszakától kezdve természetesen rendkívül fontos szerepet játszottak a személyi ügyek, széles körű lehetőséget biztosítva a genealógiai és életrajzi vonatkozású kutatások számára, amit jelentős mértékben megkönnyít a Habsburg-haderővel kapcsolatos legjelentősebb forrásegyütteseknek egy levéltárban történő összegyűjtése és őrzése is.<sup>1</sup>

Ezt természetesen hosszú történeti fejlődésnek köszönhetjük. Savoyai Eugén herceg javaslatára ugyanis I. József már 1711-ben elrendelte az Udvari Haditanács kancelláriájának keretében egy levéltár felállítását. Kései utóda II. József pedig 1779-ben utasította gróf Hadik András tábornagyot, a császári-királyi Udvari Haditanács akkori elnökét, hogy „mostantól kezdve minden 1740-et követő hadjárat nyerjen történelmi, hiteles, okmányokkal alátámasztott ábrázolást”.<sup>2</sup> A felszólításnak eleget téve, többek között számos magas rangú törzstiszt<sup>3</sup> és tábornok is forrásokban kellően gazdag tanulmányo-

\* A tanulmány az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) támogatásával készült, a PD 104358 számú „Huszárok, vértések, ulánusok. A császári-királyi hadsereg magyar, német és lengyel lovastiszti elitjének összehasonlító vizsgálata a francia háborúk időszakában (1792–1815)” című kutatási program keretében.

<sup>1</sup> Egger, Rainer: Das Wiener Kriegsarchiv und seine genealogischen Quellen. *Scrinium, Zeitschrift des Verbandes österreichischer Archivare*, 5. (1971) 21.

<sup>2</sup> Zachar József: Az Österreichische Militärische Zeitschrift és a magyar hadtörténelem. *Hadtörténelmi Közlemények*, 103. (1990) 188.; Allmayer-Beck, Johann-Christoph: Die Militärgeschichtsschreibung in Österreich von ihren Anfängen bis zum Jahre 1918. In *Militärgeschichte in Deutschland und Österreich vom 18. Jahrhundert bis in die Gegenwart*. Herford, 1985. (Vorträge zur Militärgeschichte) 71.

<sup>3</sup> A korszakban összefoglalóan törzstisztnak nevezték az őrnagyi, alezredesi és ezredesi rangú tiszteket, szemben az alacsonyabb kategóriát jelentő, együttesen főtisztnek nevezett al-

kat készített.<sup>4</sup> Azonban a tulajdonképpeni császári-királyi Hadilevéltár megalapítására és egyben a hivatalos ausztriai hadtörténetírás kibontakozásának döntő lépésére végül csak az 1801-es esztendőben került sor. Károly főherceg javaslatára ugyanis ekkor engedélyezte II. Ferenc császár a főszállásmesteri törzs (*Generalquartiermeister-Stab*) alárendeltségében a Hadilevéltár (*Kriegsarchiv*) felállítását, melynek feladata lett, hogy a hadtörténelmi kutatás bázisául szolgálva hadtörténelmi anyagokat gyűjtsön annak érdekében, hogy a hadviselés és hadseregszervezés kérdéseivel kapcsolatban tapasztalatokat szerezhessenek. Egyúttal a hadi publicisztika és különösen a hadtörténetírás művelése is a kitűzött céljai közé tartozott, nem utolsósorban azért, hogy a múlt hősie tetteivel mozgósító erőt gyakoroljon a jelenre, amire a dinasztikus és honvédelmi célok érdekében nagy szükség volt, miután ekkor zajlottak a napóleoni Franciaország ellen vívott, kudarcokkal teli koalíciós háborúk.<sup>5</sup>

Ezt követően az Udvari Haditanács kancelláriai levéltára, valamint regisztratórája iratanyagának nagyobbik része, majd a dualizmus időszakában a Haditanács maradék iratállománya, továbbá más fontos irattárak is átkerültek az új intézményhez, amely a 19. század utolsó negyedére ily módon a birodalom központi katonai-hadügyi archívumává vált.<sup>6</sup> 1876-tól, emellett, a Monarchiában folytatott hadtörténelmi kutatások centruma is lett, ekkor került ugyanis vissza a levéltárhoz a hadtörténelmi munkák osztálya, melyet korábban a főszállásmesteri törzsbe helyeztek át.<sup>7</sup> A levéltárnak az I. világháború alatt, de különösen utána, igen komoly feladattal kellett megbirkóznia, miután össze kellett gyűjtenie és nyilvántartásba kellett vennie a Nagy Háborúban részt vett parancsnokságok és csapatok aktáit.<sup>8</sup> A nagy múltú intézmény a második világháború követően veszítette el önállóságát, és azóta az 1945-ben létrehozott Osztrák Állami Levéltár (*Österreichisches Staatsarchiv*) taglevéltáraként működik.<sup>9</sup>

Állományát jelenleg összességében mintegy 180 ezer doboznyi irat, 60 ezer kötet, több mint 600 ezer térkép és tervrajz, valamint hozzávetőlegesen 400 ezer kép, köztük számos portré alkotja.<sup>10</sup> 400 ezer kötetes gyűjteménnyel rendelkező egykori könyvtára ugyanakkor szervezetileg 1984 óta az Osztrák Állami Levéltár Könyvtárához tartozik.<sup>11</sup>

---

hadnagyi, főhadnagyi, másod- illetve elsőkapitány rangot viselőkkal.

<sup>4</sup> *Hochedlinger, Michael*: „Der schlafende Riese“. Das Österreichische Staatsarchiv, Abteilung Kriegsarchiv. *Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit*, 9. (2005) 170.

<sup>5</sup> *Broucek, Peter*: A bécsi hadilevéltár és a magyar történelemmel kapcsolatos forrásai. *Hadtörténelmi Közlemények*, 103. (1990) 120.; *Zachar J.*: i. m. 188–189.

<sup>6</sup> *Broucek, P.*: i. m. 121.; *Hochedlinger, M.*: i. m. 171–172.

<sup>7</sup> *Allmayer-Beck, J.-C.*: i. m. 73.; *Tepperberg, Christoph*: Das Kriegsarchiv Wien und seine genealogischen Quellen, mit speziellen Hinweisen für die slowakische genealogische Forschung. <http://genealogienetz.de/reg/AUT/karchiv.html> (letöltve: 2011. augusztus 3.)

<sup>8</sup> *Broucek, P.*: i. m. 122.

<sup>9</sup> Uo.; *Fazekas István*: Az Osztrák Állami Levéltár nyomtatásban megjelent segédletei. *Levéltári Közlemények*, 69. (1998) 1–2. sz. 197.

<sup>10</sup> Az Österreichisches Staatsarchiv (OESTA) honlapja. <http://www.oesta.gv.at/site/5001/default.aspx> (letöltve: 2011. augusztus 3.); *Hochedlinger, M.*: i. m. 165.

<sup>11</sup> *Hochedlinger, M.*: i. m. 179.

A *Kriegsarchiv*ban található iratanyag a levéltár jelenlegi struktúrája szerint 22 fondcsoportot (*Bestandsgruppe*) képez.<sup>12</sup>

1. *Personalunterlagen*, röv. *Pers* (Személyügyi dokumentumok) (18–20. sz.)
2. *Versorgungsunterlagen*, röv. *Vers* ((Nyug)ellátási dokumentumok) (1749–1986)
3. *Militärmatriken*, röv. *Matr* (Katonai anyakönyvek) (1618–1938)
4. *Kriegsverluste*, röv. *VL* (Háborús veszteségek) (1914–1918)
5. *Belohnungsakten*, röv. *BA* (Kitüntetési ügyiratok) (1757–20. sz.)
6. *Feldakten*, röv. *FA* (Tábori iratok) (1323–1918)
7. *Archive der Truppenkörper*, röv. *AdT* (Csapattestek levéltárai) (18–20. sz.)
8. *Allerhöchster Oberbefehl*, röv. *AhOB* (Legfelsőbb főparancsnokság) (1808–1918)
9. *Leibgarden*, röv. *LG* (Testőrségek) (1625–1918)
10. *Zentralstellen*, röv. *ZSt* (Központi katonai szervek) (16–20. sz.)
11. *Mittelbehörden*, röv. *MBeh* (Középszintű hatóságok) (17–20. sz.)
12. *Territorialkommanden*, röv. *Terr* (Területi parancsnokságok) (18–20. sz.)
13. *Militärgerichtsarchiv*, röv. *MGA* (Katonai Bírósági Levéltár) (1717–1920)
14. *Militäranstalten*, röv. *Anst* (Hadi intézmények) (18–20. sz.)
15. *Militärerziehungs- und Bildungsanstalten*, röv. *MEB* (Katonai nevelő- és képzőintézetek) (18–20. sz.)
16. *Kriegsmarine*, röv. *Marine* (Haditengerészet) (18–20. sz.)
17. *Luftfahrt-Archiv*, röv. *LFT* (A légierő levéltára) (1908–1919)
18. *Karten- und Plansammlung*, röv. *KPS* (Térkép- és tervrajzgyűjtemény) (kb. 1480-tól)
19. *Bildersammlung und audiovisuelle Sammlungen*, röv. *BS* (Képi és audiovizuális gyűjtemény) (1757-től)
20. *Militärische Nachlässe*, röv. *NL* (Katonai hagyatékok) (kb. 1650-től)
21. *Manuskripte*, röv. *MS* (Kéziratok) (1400-tól)
22. *Flugschriften-, Plakat- und Zeitungsausschnittesammlung*, röv. *FPZAS* (Röpirat-, plakát- és újságkivágás-gyűjtemény) (1812-től)

Az iratanyag óriási terjedelmét és ebből következően szinte áttekinthetetlen voltát jól érzékelteti, hogy az anyag egészében történő eligazodáshoz több mint 500, különböző szintű segédlet áll rendelkezésre.<sup>13</sup> Így természetesen a *Kriegsarchiv* egész anyagára vonatkozó név szerinti mutatót is hiába keresünk. Ezért ha egy konkrét személlyel kapcsolatos információkat kívánunk szerezni, akkor feltétlenül valamilyen a katonai szolgálattal kapcsolatos kiindulási információra van szükségünk, alapesetben a szolgálatteljesítés csapattest vagy egyéb katonai szerv szerinti helyének és hozzávetőleges időpontjának az ismeretére.

<sup>12</sup> Ld. az OESTA honlapját, <http://www.archivinformationssystem.at/archivplansuche.aspx> (letöltve: 2011. augusztus 3.); *Hochedlinger, M.*: i. m. 180.

<sup>13</sup> *Hochedlinger, M.*: i. m. 177.

A tisztek esetében ezen információk megszerzéséhez értékes segítséget nyújtanak az 1790-től kiadott és 1819-től már névmutatóval is ellátott Katonai tiszti név- és cím-tárak, közkeletű nevükön a katonai sematizmusok.

Segítséget nyújthat továbbá a bécsi levéltári kutatások megkezdéséhez az is, hogy Budapesten, a Hadtörténelmi Levéltár kutatótermében a *Kriegsarchiv* alapvető segédleteinek egy része másolatban hozzáférhető és tanulmányozható, a Hadtörténelmi Intézet könyvtárában pedig az említett sematizmusok is megtalálhatóak. A kinti kutatás során pedig nyugodtan fordulhatunk a téma szerint illetékes referensekhez – a 22 fondcsoportot ugyanis jelenleg tíz referens között osztották fel<sup>14</sup> – valamint, az 1926. május 28-án Baden bei Wienben kötött levéltári egyezmény alapján az „Osztrák Hadilevéltár mellett Működő Állandó Magyar Levéltári Kirendeltség” két delegátusához is.<sup>15</sup>

Hadtörténelmi szempontból a levéltár talán legjelentősebb állományait az 1557 és 1848 között működött bécsi Udvari Haditanácsnak (*Wiener Hofkriegsrat*) a *Zentralstellen* fondcsoportban, illetve az alapvetően a 16. század elejétől 1913-ig terjedő időszakot felölelő „Régi táborigatok”-nak (*Alte Feldakten*) a *Feldakten* fondcsoportban található fondjai jelentik.<sup>16</sup> Genealógiai szempontból ugyanakkor ezek többségükben nem tekinthetők elsőrendű fontosságúnak. Hogy mégis ezekkel kezdjük a *Kriegsarchiv*, témánk vonatkozásában legfontosabb irategyütteseinek rövid áttekintését, annak oka, hogy a tulajdonképpeni személyügyi anyagok értékelhető mennyiségben csak az 1740-es évektől maradtak ránk, az addig terjedő időszakra így a genealógus számára az egyetlen kutatási lehetőséget csak a fent megnevezett fondok jelentik, amelyek persze a későbbi korszakokra vonatkozóan is sok értékes és érdekes adalékkal szolgálnak.<sup>17</sup> El kell mondani ugyanakkor, hogy a legénységi állományú személyek kutatása ezekben szinte esélytelen, néhány, főleg a régi táborigatok között szórványosan fennmaradt mustrajegyzék, illetve más hasonló jellegű feljegyzés kivételével.<sup>18</sup>

Összességében persze más korszakokra is érvényes, hogy a legénységi állományúak hatalmas tömegével szemben a tisztekre vonatkozó adatok rendszerint lényegesen könnyebben és eredményesebben kutathatóak, már csak utóbbiak kisebb létszáma, és így az anyag valamivel áttekinthetőbb volta, valamint néhány, kiemelt fontosságuk miatt csak velük kapcsolatos forrástípus létezése következtében is.

A bécsi Udvari Haditanács anyagára rátérve, az ebben történő kutatás a korabeli iktatási segédletként szolgáló kancelláriai könyvek, az ún. indexek és protokollumok révén lehetséges. Az évente, betűrendben lerakott indexekben névre, egységre, helysége- és egyéb címszavakra lehet rákeresni, ez alapján találhatjuk meg a protokollumokban

<sup>14</sup> Ld. az OESTA honlapját, <http://www.oesta.gv.at/site/5003/default.aspx> (letöltve: 2013. szeptember 23.).

<sup>15</sup> A badeni egyezménnyel kapcsolatosan meglehetősen elterjedt az 1926. május 26-i dátum téves említése is. Vö. pl. Fond- és állagjegyzék. A Hadtörténelmi Levéltár őrzésében lévő katonai iratok. (Szerk. Szíjj Jolán.) Bp., 1998. 7. A helyes időpont ugyanakkor a fent említett 1926. május 28-a. (Fazekas István szíves közlése)

<sup>16</sup> *Broucek, P.*: i. m. 126, 128.

<sup>17</sup> *Egger, R.*: i. m. 21.

<sup>18</sup> *Hochedlinger, M.*: i. m. 180.

az adott kifejezéssel kapcsolatos ügy rövid leírását.<sup>19</sup> Eredeti iratot ugyanakkor csak ritkán találni, miután tűzvészek és főként selejtezések következtében az iratállomány-  
nak csak töredéke maradt fenn.<sup>20</sup> Ráadásul ezek, illetve a protokollumok bejegyzései is, különösen az 1740-et megelőző időszak esetében, a személyi ügyek vonatkozásában lényegében csak részinformációkat tartalmaznak, például kinevezésekkel, előléptetésekkel, kitüntetésekkel, házasságkötésekkel, nyugdíjazásokkal, hadbírószági ítéletekkel és halálesetekkel kapcsolatosan.<sup>21</sup>

A fondon belül ugyanakkor számos különgyűjtemény és hatósági iratanyag található, melyek szinte kizárólag életrajzi adatokat tartalmaznak, és a későbbi korszakokra vonatkozóan is értékes adalékokkal szolgálnak.<sup>22</sup>

Ezek közül genealógiai szempontból a legfontosabb állagok a következők:

- *Bestellungen und Vormerkprotokolle* (1466–1866) Ez a gyűjtemény a magasabb rangú tisztek és tábornokok számára készült parancsok, utasítások, illetve kinevezések fogalmazványait tartalmazza, számos adattal a szolgálatteljesítésre vonatkozóan.<sup>23</sup>
- *Armee-Schemata* (1570–1918) Ennek anyagában a császári, illetőleg császár-királyi hadsereg számtalan fajta listáját és jegyzékét találhatjuk, így például ezrednévsorokat, tábornokok és tisztek jegyzékeit, valamint egyes csapattestek állománytáblázatait.<sup>24</sup> Sajnos azonban ezek közelebbi adatokat az egyes tisztekre vonatkozóan nem tartalmaznak, csak a rangot, beosztást, érdemrendeket és esetenként a halálozási dátumot.<sup>25</sup>
- *Nobilitationen* (1636–1753) Ez a töredékállag a nemesség elnyerésével, a már nemességgel rendelkezők rangemelésével, továbbá a valóságos belső titkos tanácsosi kinevezésekkel kapcsolatos iratokat tartalmaz, miután ezekről, több fontos hatósággal egyetemben az Udvari Haditanács is rendre tájékoztatást kapott az illetékes szervektől.<sup>26</sup>
- *Verlassenschaften (Testamente)* (1639–1771) Ez az irategyűttes az Udvari Haditanács jogi ügyosztályáról származó eredeti végrendeletek gyűjteményét tartalmazza.<sup>27</sup>
- *Soldatenkinder* (1770–1870) Ebben az állagban a legénységi állományú katonák árva maradt gyermekeiről történő gondoskodásért és a szülők által számukra kama-

<sup>19</sup> Hunyady László: Kutatásaim a bécsi Hadilevéltárban (Kriegsarchiv). *AKuFF Hírmondó*, 4. (2008) 14. sz. 16.

<sup>20</sup> Broucek, P.: i. m. 129.

<sup>21</sup> Tepperberg, Ch.: i. m. <http://genealogienetz.de/reg/AUT/karchiv.html> (letöltve: 2011. augusztus 3.)

<sup>22</sup> Egger, R.: i. m. 23.

<sup>23</sup> Uo.; Hochedlinger, M.: i. m. 182.

<sup>24</sup> OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=4732> (letöltve: 2011. augusztus 5.)

<sup>25</sup> Egger, R.: i. m. 23.

<sup>26</sup> OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=4740> (letöltve: 2011. augusztus 5.)

<sup>27</sup> Egger, R.: i. m. 23.

tozó formában hátrahagyott vagyon kezeléséért felelős katonai szervek vonatkozó iratanyaga található.<sup>28</sup>

Ami az *Alte Feldakten* nevű fond iratanyagát illeti, ennek alapját azok az iratok képezik, amelyeket 1801-től gyűjtött az akkor újonnan létesített Hadilevéltár a hadi tapasztalatok dokumentálása, illetve a hadtörténetírás céljából.<sup>29</sup> Genealógiai szempontból releváns irategyütteseik közé leginkább a különböző parancsok, jelentések, beszámolók, levelezések, naplók és emlékiratok tartoznak. Az anyagban történő kutatást ebben is indexek, továbbá protokollumok segítik. Az indexekben a helynevek és fogalmak mellett ezúttal is kereshetünk személynevekre, de sajnos csak a tisztek, illetve a velük azonos jogállású, nem kombattáns katonai személyek vonatkozásában.<sup>30</sup>

A tulajdonképpeni személyügyi nyilvántartási anyagok, mint már említettük az 1740-et követő időszakról állnak rendelkezésre. A genealógiai és életrajzi kutatások szempontjából értelemszerűen ezek, a *Personalunterlagen* elnevezésű fondcsoportba sorolt iratgyűjtemények képezik a levéltár kétségtelenül legfontosabb állományát.

A legkorábbi személyügyi nyilvántartásokat: a mustrajegyzékeket és állománytáblázatokat a *Musterlisten und Standestabellen* nevű fond tartalmazza.

Az ezred teljes személyi állományának, lovainak, felszerelésének és gazdálkodásának felülvizsgálatát előirányzó mustrákat vagy más néven szemléket már a 16. század közepétől tartottak.<sup>31</sup> Ezek során egyúttal részletes jegyzékek formájában az ezred, vagy más önálló csapattest egész állományát, az ezredtulajdonostól, illetőleg a parancsnoktól a legifjabb közlegényig név szerinti nyilvántartásba vették. Ezeket a listákat alegységek szerinti csoportosításban állították össze. Tehát egyaránt külön füzetecskébe kerültek az ezredtörzs tagjai, illetve az egyes századok állományai, továbbá, ha szolgáltak ilyenek az ezredben, akkor az ezredtörzs létszámfeletti tagjai is. Az első sórványosan fennmaradt mustrajegyzékek a 17. század közepéről származnak. Jelentős számban, megközelítőleg folyamatos sorozatot képezve viszont csak Mária Terézia trónra lépésének időszakától, az 1740-es évektől kezdődően maradtak ránk.<sup>32</sup>

A mustrajegyzékek az 1770-es évekig bezárólag meglehetősen kevés információt tartalmaznak az egyes személyek vonatkozásában, 1780 körül azonban részletesebbé váltak. Ekkortól a név, a rang, az életkor, a születési hely, a családi állapot, (ha voltak, akkor) a gyerekek száma, neve, életkora, a vallási hovatartozás, az esetleges civil foglalkozás, valamint a legénység esetében a testmagasságra vonatkozó adatok mellett az addigi katonai pályafutást is viszonylag részletesen ismertetik, továbbá, ha rendelkezett

<sup>28</sup> OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=6773> (letöltve: 2011. augusztus 5.)

<sup>29</sup> *Broucek, P.:* i. m. 126.

<sup>30</sup> OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=3164> (letöltve: 2011. augusztus 5.)

<sup>31</sup> *Tepperberg, Ch.:* i. m. <http://genealogienetz.de/reg/AUT/karchiv.html> (letöltve: 2011. augusztus 3.)

<sup>32</sup> OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2181> (letöltve: 2011. augusztus 11.)

ilyennel, akkor az illető személy kitüntetéseit is említik, de adott esetben utalás történik hadifogságára, illetve dezertálására vonatkozóan is. A lovasságnál ezenfelül az illető lovát érintő, genealógiai szempontból irreleváns adatokat is közlik. Természetesen előfordul, hogy a fentiekkel kapcsolatos bejegyzések már eleve hiányosak, vagy más forrásokkal összevetve pontatlannak bizonyulnak, s persze minden évből nem is állnak rendelkezésre, továbbá gyakran a meglévők is csak a személyi állomány egy részéről tartalmaznak adatokat.

A mustrákra eleinte évente kétszer, tavasszal és ősszel, 1768-tól azonban már csak egyszer, rendszerint ősszel került sor. Ugyanakkor háborús időkben, mint például a hétéves háború vagy a koalíciós háborúk idején, illetve állomáshely-váltás következtében is gyakran előfordult, hogy egyáltalán nem tartottak mustrát. A körülmények miatt ilyenkor gyorsabban kellett az állomány adatait felvenni, így a mustrák helyett a kevésbé ünnepélyes és költséges revíziók, vagyis felülvizsgálatok lebonyolítására került sor. Így ez esetben a mustrajegyzékek helyett revíziós listának nevezett egyszerű névjegyzékek készültek, melyek az illető rangján kívül egyéb adatot nem tartalmaztak.<sup>33</sup> Emiatt az életrajzi kutatásokhoz kevésbé hasznosíthatóak.

A mustrák, illetve revíziók során összeállított jegyzékek mellett az ezredeknek az állományt és annak változását havi bontásban tartalmazó ún. állománytáblázatokat (*Standestabellen*) is vezetniük kellett, melyek ugyan részletes életrajzi adatokkal nem szolgálnak, viszont a széles körű létszámadatok, genealógiai szempontból kevésbé fontos ismertetésén túl, havi bontásban tartalmazzák a tisztikar teljes névsorát, továbbá a név és a rangfokozat<sup>34</sup> említése mellett az adott hónapban történt valamennyi személyi változást is, mint például az újoncok belépését, a különféle okból (halál, áthelyezés, kilépés, nyugdíj) történő kikerüléseket, az előléptetéseket, lefokozásokat, elvezényléseket, kórházi tartózkodásokat és további hasonló jellegű információkat.<sup>35</sup> Ezek a kimutatások különösen azon esztendőkre vonatkozásában bizonyulnak értékes forrásnak, amelyekből nem állnak rendelkezésre mustrajegyzékek. Szempontunkból rendkívül jelentősek még az újoncozások, illetve áthelyezések alkalmával készített újoncozási- és áthelyezési listák (*Assent- und Transferierungslisten*) is. Ezek az iratanyagok a mustrajegyzékekéhez hasonló információkat tartalmaznak, és a legfontosabb személyi adatokon túl, az áthelyezési listák esetében az addigi pályafutás egészét is ismertetik, az újoncozási listákban pedig az egészségi állapottal kapcsolatos orvosi véleményt, valamint a toborzópenz összegét is közlik.<sup>36</sup> Rendszerint az állománytáblázatokkal közös,

<sup>33</sup> Klügel, Werner: Behelf zu den Musterlisten und Standestabellen. 1. Teil: Im Jahre 1820 noch bestandene Truppenkörper und Formationen. Wien, 1997. számozatlan 2–3.; Egger, R.: i. m. 27.

<sup>34</sup> Munkánkban tudatosan használjuk a rangfokozat kifejezést a csak később elterjedt rendfokozat megnevezés helyett, mivel előbbi jelentéstartalma árnyaltabb és kifejezőbb mint az utóbbié, miután a korszakban, napjainktól eltérően a katonai rang önmagán túlmutatóan, egyfajta, az egész társadalomban elfogadott méltóságot, rangot is kölcsönzött viselőjének.

<sup>35</sup> Klügel, W.: i. m. számozatlan 3.

<sup>36</sup> OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2181> (letöltve: 2011. augusztus 11.)

de csak előbbiekre utaló (*ST*) jelzetű őrzési egységekben, vagyis dobozokban találhatóak, ha viszont egy adott évből nagyobb mennyiségben maradtak fent, akkor saját (*AL*, *TL*) jelzetű, külön dobozokban helyezték el őket.

A felsorolt jegyzékek használatához, ha egy adott személyre vonatkozóan kívánunk kutatni, rendszerint szükséges tudni, hogy az illető mely csapattestben szolgált. A kutatáshoz ugyanakkor a tisztek esetében segítséget nyújthat az ún. *Offizierskartei* (tiszti kartoték) elnevezésű, sajnos nem teljes névmutató. Összeállítása ugyanis, amely a nagy vezérkari munkák készítéséhez kapcsolódóan, még a 19. század végén vette kezdetét, a Monarchia bukásával abbamaradt.<sup>37</sup> Ez gyakorlatilag egy kézírásos cédulakatalógus, mely német fonetikus rendben tartalmazza a tisztek nevét, egy évszám, valamint az illető akkor éppen viselt rangjának, illetve akkori alakulatának feltüntetése mellett. Utalást ad továbbá valamely konkrét levéltári egységre is (mustrajegyzék, revíziós jegyzék vagy állománytáblázat), ahol részletesebb információ található az adott személyről. Egy cédulán szigorúan mindig csak egy levéltári egységre történik utalás, így a pályafutásuk során több alakulatnál szolgált tisztekre vonatkozóan gyakran több cédula is található, amelyek mindegyike egy-egy külön levéltári egységre utal. Az *Offizierskartei*, belső levéltári segédlet lévén, ugyanakkor az egyszerű látogatók számára csak az illetékes referenssel történő egyeztetést követően elérhető, de az említett állandó magyar levéltári kirendeltség delegátusai számára is minden nehézség nélkül hozzáférhető. Így az ő szíves segítségük révén szintén megszerezhetjük a szükséges információkat.

A legénységi állományúak esetében sajnos semmilyen mutató nem áll rendelkezésre, így ha nem tudjuk hol szolgált, akkor a keresett személy származási helyéről kiegészített valamennyi csapattest mustrajegyzékét át kell nézni.

Utóbbiak azonban csak az 1820-ig terjedő időszakra vonatkozóan állnak rendelkezésre. Ennek az évnak a végén ugyanis udvari haditanácsi rendelet írta elő a mustrajegyzékek helyett, az előbbi mellett, egyfajta segédletként már korábban is létezett ún. törzskönyvi lapok (*Grundbuchblätter*) kizárólagos vezetését.<sup>38</sup> Kivételt egyedül a határőr-gyalogezredek képeztek, ezek állományának nyilvántartása ugyanis 1840 tájáig továbbra is mustrajegyzékekben történt.<sup>39</sup> Minden más csapattestnél viszont az állomány minden tagjáról törzskönyvi lapnak nevezett, külön nyilvántartási lapokat kellett vezetni egészen az adott csapattestben történő szolgálatteljesítésük lezárultáig. Az ily módon lezárt nyilvántartásokat pedig, de csak azokat, meghatározott időközönként, kezdetben tízévente, később gyakrabban be kellett küldeni az Udvari Haditanács, 1848-tól pedig a hadügyminisztérium számára, ahol ezeket, a mindenkori illetékes ügyosztály által csapattestenként, illetve az abban teljesített szolgálat lezárásának ideje szerint csoportosítva helyezték el.<sup>40</sup> Így a kutatott személyek törzskönyvi lapjának megtalálásához fontos, hogy ismerjük az illető adott ezredbeli szolgálata lezárulásának az évét.

<sup>37</sup> *Hochedlinger, M.*: i. m. 180–181.

<sup>38</sup> Az ezredek által már a 18. század közepétől vezetett törzskönyvekből, az 1820 előtti időszak tekintetében csak néhány maradt fent. *Egger, R.*: i. m. 28.

<sup>39</sup> Uo.

<sup>40</sup> Uo.; OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2560> (letöltve: 2011. augusztus 11.)



A tábornokok és a különböző katonai szerveknél szolgáló tisztek és egyéb hivatalnokok törzskönyveit, a csapattisztektől eltérően, ugyanakkor mindvégig az Udvari Haditanács, illetve a hadügyminisztérium vezette.<sup>41</sup>

A törzskönyvi lapok az 1820-ban előírt minta alapján a nevet, a születési helyet (település, uradalom, kerület/megye, tartomány/ország szerinti bontásban), a születési évet, a vallási hovatartozást, a családi állapotot, a tanult foglalkozást, a katonai szolgálat megkezdésének időpontját és az akkor viselt rangot, majd a későbbi rangfokozatokat és azok elnyerésének időpontját tartalmazzák, valamint egy részletes ismertetést az esetleges házassággal, illetve az elnyert érdemrendekkel kapcsolatosan. A későbbiekben mindezeket gyakran személyleírással is kiegészítették.<sup>42</sup>

Az általános hadkötelezettség bevezetését követően a hadügyminisztérium 1869. november 12-i rendelete alapján megszüntették a nyilvántartás addigi (központi) formáját, és a legénységi állományra vonatkozó törzskönyvi lapokat a továbbiakban az ezredek pótkeretei őrizték, a hadkötelesek nyilvántartásának vezetését pedig a hadkiegészítő parancsnokságok vették át, egyidejűleg a hadügyminisztériumban ettől kezdődően csak a hivatásos és tartalékos tisztekre, illetve a velük azonos jogállású katonai tisztviselőkre vonatkozó nyilvántartás vezetését folytatták.<sup>43</sup> Ez a rendszer végül megmaradt egészen a Monarchia összeomlásáig.

Az I. világháborút követő saint-germaini békeszerződés alapján ugyanakkor, az 1865-től kezdődően született katonák esetében, csak az 1918-at követően az Osztrák Köztársaságban honos személyek törzskönyvei, illetve az Osztrák Köztársaság területén működött hadkiegészítő parancsnokságok nyilvántartásai maradhattak Ausztriában (ezek kezdetben az egyes tartományi nyilvántartási ügyosztályokhoz kerültek, majd később innen a *Kriegsarchiv*ba, vagy néhány esetben a tartományi levéltárakba). A többi katonára vonatkozó törzskönyvek ugyanakkor az illetékes utódállamokban maradtak, illetőleg az osztrákoknak át kellett ezeket számukra adniuk, utóbbiakban viszont nagy részük megsemmisült.<sup>44</sup> Ebből következik az a paradox helyzet, miszerint az 1760 és 1870-es évek közötti időszakra vonatkozóan, különösen a legénységi állományúak esetében, lényegesen nagyobb az eredményes kutatás valószínűsége, mint az azt követő időszakban.<sup>45</sup> Szerencsére, főként az I. világháború esetében számos más életrajzi vonatkozású adatokat is tartalmazó forrástípus áll rendelkezésre, némileg javítva így a kutatási lehetőségeket.

A *Personalunterlagen* nevű fondcsoportban az eddigieken túl, összefoglalóan szolgálati jellemzéseknek nevezhető, speciálisan csak a tisztekre vonatkozóan összeállított

<sup>41</sup> Egger, R.: i. m. 28.

<sup>42</sup> OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2560> (letöltve: 2011. augusztus 11.)

<sup>43</sup> Egger, R.: i. m. 28., OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2560> (letöltve: 2011. augusztus 11.)

<sup>44</sup> Tepperberg, Ch.: i. m. <http://genealogienetz.de/reg/AUT/karchiv.html> (letöltve: 2011. augusztus 3.)

<sup>45</sup> Erre vonatkozóan ld. Hermann Róbert: Mire jó a levéltár? Kutatási esetek a magyar hadilevéltári kirendeltségnél. *Európai utas*, 18. (2007) 2. sz. 62.

személyi anyagok is találhatóak, melyek rendkívül értékes kiegészítései az eddig ismertett forrástípusoknak.

Miután a hadseregek számára régóta fontos volt, hogy átfogó ismeretekkel rendelkezzenek az egyes tisztek képességeivel, érdemeivel, alkalmazhatóságával kapcsolatosan, 1761-ben porosz mintára a császári-királyi hadseregben is előírták a *Conduitelisten* elnevezésű minősítési vagy viseletinek is nevezett jegyzékek vezetését. Sajnos ezek, a minden egységnél évente összeállított anyagok zárt sorozatban csak 1823-tól maradtak fent.<sup>46</sup>

A minősítésekkel kapcsolatos feljegyzéseket rangfokozat szerint csoportosítva, két fajta sorozatban vezették: a tulajdonképpeni minősítési jegyzékek (*Conduitelisten*) századosig bezárólag készültek, a törzstisztekre és a tábornokokra vonatkozóan pedig *Dienstbeschreibungen*, illetve *Hauptberichte* megnevezésű szolgálati leírásokat és beszámolókat állítottak össze.<sup>47</sup>

Ezek a jegyzékek a részletes személyi adatokon kívül az egészségi állapottal, a személyiség fontosabb jellemzőivel, az esetleges kiemelkedő képességekkel, jártasságokkal, a nyelvtudással, a katonai képességekkel, a lovaglótudással, a szolgálatban, illetve szolgálaton kívül történő viselkedéssel, a személyes ambíciókkal, az anyagi helyzettel, az alkoholfogyasztással, a szerencsejátékokhoz fűződő viszonnal és az előléptetésre való alkalmassággal kapcsolatos információkat is tartalmaznak, kiegészítve a közvetlen előljáró megjegyzéseivel.<sup>48</sup>

Az 1868-as hadseregreformot követően azonban előbbieket vezetése is megszűnt, és helyettük, 1869-től kezdődően immár *Qualifikationslisten* elnevezésű, magyarul továbbra is minősítési jegyzéknek vagy kvalifikációs listának fordítható jellemzéseket állítottak össze, de ezúttal is megkülönböztették az ezredesig bezárólag vezetett tulajdonképpeni kvalifikációs listákat, illetve a tábornokokra vonatkozóan összeállított *National- und Dienstbeschreibungen*, valamint *Hauptberichte* elnevezésű feljegyzéseket.<sup>49</sup>

A katonai személyügyi nyilvántartás fontos részét képezték, az aktív szolgálatot teljesítők mellett, természetesen a nyugállományba helyezett tisztekre, valamint egyéb tiszti állású személyekre, illetve családtagjaikra vonatkozó különböző kimutatások is, melyek a *Versorgungsunterlagen* elnevezésű fondcsoportban találhatóak.

Ezen nyilvántartások fajtái a következők voltak: 1753-tól maradtak fent és egészen 1819-ig vezették, évenkénti, illetőleg típusonkénti kötetekbe rendezve az ún. *Stabsbüchereket*, vagyis a hadipénztár kasszakönyveit. Ezek az egyes nyugállományú tisztek nevét, utolsó rangfokozatát, az illetékes hadipénztár székhelyét, a havi juttatás összegét, a folyósítás megszüntetése esetén ennek okát, illetve az esetleges halálozás idejét tartalmazzák. Ezekben tartották nyilván továbbá az aktív tábornokok, illetve a

<sup>46</sup> *Hochedlinger, M.*: i. m.; 181. *Tepperberg, Ch.*: i. m. <http://genealogienetz.de/reg/AUT/karchiv.html> (letöltve: 2011. augusztus 3.)

<sup>47</sup> *Egger, R.*: i. m. 29–30.

<sup>48</sup> OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=3059> (letöltve: 2011. augusztus 15.); *Tepperberg, Ch.*: i. m. <http://genealogienetz.de/reg/AUT/karchiv.html> (letöltve: 2011. augusztus 3.)

<sup>49</sup> *Egger, R.*: i. m. 30.

különböző katonai hatóságoknál szolgáló tisztek és hivatalnokok javadalmazására vonatkozó adatokat is.<sup>50</sup>

Előbbivel gyakorlatilag párhuzamosan 1749 és 1820 között vezették a *Pensionsprotokolle ältere Reihe* nevű nyilvántartást, magyarul a nyugdíjazási jegyzőkönyvek régebbi sorozatát. Ezek az Udvari Haditanács könyvelésének anyagai, így kevés személyes adatot tartalmaznak, csupán a nevet, a nyugellátás összegét, kezdetének és lezárásának idejét, valamint a halálozás időpontját.

1820-ban, a mustrajegyzékekről a törzskönyvi lapokra való áttéréssel párhuzamosan a nyugdíjazási nyilvántartásokban is lényegi változásokra került sor.

Így bevezetésre kerültek az ún. nyugdíjazási könyvek (*Pensionsbücher*), amelyek a nyugdíj jogosult személy nevét, rangját, születési idejét, születési helyét, a nyugellátás kezdő időpontját, a nyugdíj összegét, a nyugalmazott lakhelyét és halálozásának időpontját tartalmazzák. A személyügyi nyilvántartási rendszer 1869-es reformja során azonban ezek is megszüntetésre kerültek.

A nyugállományba helyezett tisztekre vonatkozóan leghasznosabb forrásainknak ugyanakkor nem előbbieket, hanem a szintén 1820-tól kezdődően, azonban egészen 1920-ig vezetett *Pensionsprotokolle jüngere Reihe*, vagyis a nyugdíjazási jegyzőkönyvek újabb sorozatának kötetei tekinthetők.<sup>51</sup>

Ezek tartalmazzák a születés és elhalálozás idejét, helyét, a vallási hovatartozást, a családi állapotot, a született gyermekek számát, esetenként ezek neveit, az elért legmagasabb rangfokozatot, a teljes katonai szolgálat időtartamát, a nyugállományba lépés időpontját, az elnyert katonai és egyéb kitüntetéseket, címeket (például császári-királyi kamarás, belső titkos tanácsos stb.) valamint természetesen az egész katonai pályafutás fontosabb eseményeit. Az itt felvázolt pályaképek hátránya azonban a mustrajegyzékekhez és a törzskönyvi lapokhoz képest, hogy csak a szolgálatba lépés kezdő időpontját adják meg pontos dátummal, a továbbiakban viszont az egyes rangfokozatokba történő kinevezések, áthelyezések időpontját nem közlik, csak az adott rangban, illetve az adott alakulatnál eltöltött idő hosszát. Így ezekből a kinevezések és áthelyezések időpontja csak hozzávetőleges pontossággal állapítható meg. Ráadásul a nyugdíjazási jegyzőkönyvek újabb sorozatának kötetei, hasonlóan a nyugdíjazási könyvekhez természetesen csak az 1820-tól nyugállományba került, illetve az 1820-ban még élő, nyugellátásban részesülő tisztekre vonatkozó adatokat tartalmazzák.

Genealógiai szempontból különösen fontos megemlíteni, hogy nemcsak a katonákra, hanem bizonyos esetekben a családtagokra, jelesül a feleségekre és a gyerekekre vonatkozóan is készültek személyügyi nyilvántartások. Így mindenekelőtt az elhunyt tisztek, illetve egyéb tiszt állású személyek özvegyeire, valamint árváira vonatkozóan. Erre természetesen a számukra folyósított ellátás miatt volt szükség.

<sup>50</sup> Egger, R.: i. m. 24.; <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?id=3073> (letöltve: 2013. szeptember 23.)

<sup>51</sup> Fenti nyilvántartási forma megszüntetésére azért csak 1920-ban került sor, mert a Monarchia összeomlása után az adminisztrációt egy ideig még működtetni kellett, hogy a folyó ügyeket, így a nyugdíjazásokat is megfelelően lezárják.

Így a nyugdíjazási nyilvántartások között szerepelnek a *Wittwen und Waisen*, vagyis özvegyek és árvák című sorozat kötetei is. Ezek bejegyzéseiben a férj, illetve az apa rangja mellett a kedvezményezett neve, születési helye, ideje, vallása, az ellátás kezdő, illetve záró dátuma, végül az özvegyek esetében halálozásuk időpontja van feltüntetve.

Genealógiai szempontból rendkívül fontos forráscsoportot képeznek a *Militärmatriken* elnevezésű fondcsoportban található katonai (keresztelési, házassági és halotti) anyakönyvek is. Miután önálló (katolikus) tábori lelki gondozás a császári hadseregben már a harmincéves háborútól kezdve működött, egyes anyakönyvek már ebből a korszakból is fennmaradtak. Nagyobb terjedelemben azonban csak a 18. század közepétől állnak rendelkezésre. Mivel ezek vezetése is csapattestek, valamint egyéb katonai intézmények, illetve helyőrségek szerint történt, a szolgálat helyének és időpontjának ismerete ezúttal is szükséges az ezekben történő kutatáshoz. Néhány esetben azonban, mint például az I. világháború halotti anyakönyvei vagy a tengerészeti anyakönyvek vonatkozásában alfabetikus névmutató is rendelkezésre áll.<sup>52</sup>

Az I. világháború genealógiai vonatkozású forrásegyütteseit ugyanakkor külön is érdemes megemlíteni, miután számos, döntően, sőt gyakran kizárólagosan csak a Nagy Háborúhoz kapcsolódó, speciális személyügyi nyilvántartás maradt fent. Így mindegyiknél a *Kriegsverluste* (háborús veszteségek) fondcsoportban található *Phonetische Kataster der Kriegsverluste* (a háborús veszteségek fonetikus nyilvántartása), *Totenkartei* (halotti kartoték) és a *Kriegsgefangenenkarteien*, illetve *Kriegsgefangenenlisten* (hadifogoly kartonok, illetőleg listák) elnevezésű gyűjtemények. Ezek kutatása azonban, bonyolult nyilvántartási rendszerük következtében, nagy gyakorlatot igényel. Külön, *Verlustlisten der Truppenkörper* nevű fondot képeznek az egyes csapattestek veszteséglistái is, valamint kötetekbe rendezve megtalálhatóak a nyomtatott formában fennmaradt veszteséglisták (*Gedruckte Verlustlisten*) is. Az esetekkel kapcsolatos adatokra bukkanhatunk még a hadisírok nyilvántartásában (*Kriegsgräber*) is, melyek országok szerinti bontásban, helynevek alapján kerültek mutatózásra.

A *Militärspitaler* fondban a katonai kórházak, illetve egyéb katonai egészségügyi intézmények fennmaradt beteglapjaiból nyerhetünk egyes személyekre vonatkozóan információkat.

A *Belohnungsakten* (kitüntetési ügyiratok) fondcsoport *Neue Belohnungsakten* című fondjában találhatóak az I. világháború során elnyert kitüntetések, továbbá a kitüntetési előterjesztések és kérelmek ügyiratai. A fondcsoport egy külön fondját képezi továbbá az *Armeeoberkommando*, *Auszeichnungsgruppe* nevű iratgyűjtemény, melyben főleg a hadsereg-főparancsnokság által adományozott kitüntetésekre, továbbá a külföldi katonák számára adományozott osztrák–magyar, illetve az osztrák–magyar katonák által elnyert külföldi kitüntetésekre vonatkozó iratok találhatóak.<sup>53</sup>

<sup>52</sup> Egger, R.: i. m. 31.; OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=3102> (letöltve: 2011. augusztus 15.)

<sup>53</sup> Tepperberg, Christoph: Quellen zur genealogischen Forschung im Kriegsarchiv Wien. 2006. <http://www.oesta.gv.at/DocView.axd?CobId=18373> (letöltve: 2013. szeptember 15.)

Végezetül, az 1914-es mozgósítástól az osztrák–magyar haderő 1918. novemberi feloszlásáig terjedő időszakot átfogó *Neue Feldakten*, vagyis Új tábori akták elnevezésű fondban található naplókban, jelentésekben, harccselekmény-leírásokban és egyéb operatív ügyiratokban is fellelhetőek genealógiai szempontból releváns adalékok.<sup>54</sup>

A továbbiakban, az alapvetően a 18–19. század fordulójának időszakára irányuló saját kutatásaink alapján, néhány példával szeretnénk bemutatni és szemléltetni az életrajzi vizsgálatok lehetséges menetét. Jóllehet a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korának (1792–1815) huszár törzstiszti karára irányuló kutatásaink során,<sup>55</sup> az egyes családokon és személyeken túlmutatóan, nagyobb genealógiai összefüggések vizsgálatát tűztük ki célul, ehhez azonban mindenekelőtt egyéni életrajzok sokaságát kellett rekonstruálni. Az általános következtetések levonására, és egyúttal a vizsgált csoport egészére érvényes átfogó kép felvázolására pedig csak az egyes életrajzok összevetése, statisztikai feldolgozása, illetve a megnyilvánuló tendenciák feltárása révén kerülhetett sor.

Részletes adatfeltáráson alapuló kutatásunk nyomán így új, pontos eredményeket nyertünk a császári–királyi huszár törzstiszti kar ezen korszakban eddig semmilyen összefüggésben nem vizsgált nemzetiségi, vallási és társadalmi összetétele vonatkozásában, a huszárként, huszártisztként elért karrierekre, és az ezzel gyakran együtt járó társadalmi felemelkedésre, vagyis a katonai pálya révén megvalósuló társadalmi mobilitásra vonatkozóan is, az egyébként zárt, merev keretek jellemezte társadalomban.

Kutatásunk tehát, elsősorban forrástermészetű okokból, a huszár tisztikar elitjét jelentő törzstiszti karra terjedt ki. Ennek megfelelően vizsgálat alá vontuk mindazon személyeket, akik az 1792 és 1815 között hosszabb-rövidebb ideig fennállt, összesen 13 reguláris császári–királyi huszárezredben<sup>56</sup> törzstiszti rangfokozatban szolgáltak, függetlenül annak időtartamától. Mellőztük ugyanakkor a kizárólag a különböző rövid életű huszár szabadcsapatokban, az inszurrekciós lovasegységekben és a szintén a huszár csapatnembe tartozó, de harcba sohasem vetett Magyar Királyi Nemesi Testőrségben szolgáló törzstiszteket. Miután azonban a reguláris ezredek törzstisztjei közül pályafutásuk egy-egy szakaszában többen szolgáltak ezen alakulatok valamelyikénél, így teljességgel ezek vizsgálata sem volt elkerülhető. Végezetül kizártuk a kutatásból azokat a tényleges szolgálatuk alatt csak kapitányi rangot elérő tiszteket is, akik nyugál-

---

9–11.; OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=987189> (letöltve: 2013. szeptember 15.)

<sup>54</sup> OESTA honlap, <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=987189> (letöltve: 2013. szeptember 15.)

<sup>55</sup> Az ez irányú kutatási eredményeinket összegző kötet, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a Nádasy Ferenc Múzeum kiadásában, előreláthatólag 2014 elején jelenik meg „A császári–királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korában (1792–1815)” címmel.

<sup>56</sup> Ide számítva természetesen az 1795 és 1801 között fennállt, 1798-ban 12-es hadrendi számot kapott Horvát–Szlavón határőr-huszárezredet is, amely nem tévesztendő össze az ugyan ezen hadrendi számot, előbbi megszüntetését követően, 1802-től a Monarchia összeomlásáig viselő, 1800-ban alapított Nádor-huszárezreddel.

lományba helyezésükkor, vagy esetleg a hadsereg állományából történő kilépésükkor tiszteletbeli (címzetes) őrnagyi rangot kaptak.

Célunk a jelzett csoport vonatkozásában, annak viszonylag kisebb mennyisége folytán, a lehetőség szerinti teljes körű, nem pedig a hasonló vizsgálatok során elterjedt, mintavételen alapuló feldolgozás volt.

Ennek megfelelően az első alapvető lépés az érintett tisztek lehetőleg hiánytalan névsorának összeállítása volt. Ez elsődlegesen a Katonai tiszti név- és címtárak adatai alapján történt, majd egyéb források, főként a többségében a dualista Monarchia időszakában összeállított német nyelvű ezredtörténetek révén került sor ennek a kiegészítésére és pontosítására. Következő lépésként a listában szereplő egyes törzstisztek alapvető életrajzi adatainak az összegyűjtését kezdtük meg. Ehhez már elsődlegesen a vonatkozó levéltári források feldolgozására volt szükség, bár jó néhány esetben a szakirodalom is értékes információkat szolgáltatott.

E tekintetben, a vizsgált korszaknak megfelelően mindenekelőtt az említett mustrajegyzékek (*Musterlisten*), valamint nyugdíjazási jegyzőkönyvek (*Pensionsprotokolle*), továbbá kisebb mértékben, a már szintén bemutatott állománytáblázatok (*Standestabellen*), illetve az újoncozási (*Assentlisten*) és áthelyezési listák (*Transferierungslisten*) voltak a legfontosabb forrásaink.

A mustrajegyzékekben történő kutatást megnehezítette, hogy, mint már szó volt róla, ezek korántsem maradtak fent minden évből, és több esetben, különösen a Székely határőr-huszárezred vonatkozásában csak néhány áll rendelkezésre a francia háborúk közel negyedszázados időszakából, ugyanakkor a Horvát–Szlavón határőr-huszárezred esetében még egy sem, és természetesen gyakran a meglévő anyagok is hiányosak.

Szerencsére azonban nemcsak a huszár-, hanem az egyéb csapattestek mustra-, illetve áthelyezési jegyzékei is tartalmazhatnak fontos adatokat az egyes huszártisztekre vonatkozóan, miután sokan pályafutásuk során több, akár különböző fegyvernembe tartozó alakulatnál is szolgáltak, így az egyes huszárezredekén kívül vérteseknél, ulánusoknál, sivalzséreknél vagy akár gyalogosoknál is. A különböző egységeknél történő szolgálattal kapcsolatos információkat leginkább a sematizmusokban, és esetenként az *Oesterreichisch-militärische Zeitschrift* nevű folyóiratban is megtalálható, az aktuális áthelyezéseket és kinevezéseket tartalmazó rovatok, valamint az ezredtörténetek, illetve a nyugállományba helyezésig eljutottak esetében a nyugdíjazási jegyzőkönyvek révén nyerhetünk.

Fontos adalékokat szolgáltatnak az egyes csapattestek állománytáblázatai is, miután az ezekben szereplő adatok sokrétűsége és meglehetősen pontosága egyrészt lehetővé teszi a más forrásokból szerzett információk helyesbítését, ellenőrzését, továbbá a gyakran meglévő hiányok, bizonytalanságok pótlását, illetve pontosítását is. Így például egy adott személy adott beosztásban történő szolgálatteljesítésének bármilyen okból (kinevezés, elhalálozás, kilépés, nyugdíjazás) történő lezárulása és az ugyanezen beosztásba ezt követően történt új kinevezés esetében, a különböző források révén nyert egyes dátumok között gyakran megnyilvánuló anomáliák kiküszöbölését is. Ezen források kapcsán is el kell mondani azonban, hogy bár a mustrajegyzékekhez képest némileg nagyobb számban maradtak fent, természetesen ezek sem hiánytalanok.

A *Musterlisten und Standestabellen* fondban található valamennyi forrástípus esetében nehézséget jelent ugyanakkor, hogy nem mindig az a forrástípus van a dobozokban, mint amire a jelzet utal, és egyéb keveredések is előfordulnak az anyagok között, így például, ritkán ugyan, de egy adott évszámú dobozban más évből származó anyag is felbukkanhat. Esetenként nagy örömet okozva a már csüggedt kutatónak, aki ily módon elveszettnek hitt anyagra bukkan, vagy éppenséggel csalódást, ha azt viszont nem találja az adott őrzési egységben, amire számított.

Tapasztalataink alapján azonban, ha megtaláljuk is az adott személyt és a rá vonatkozó adatokat, ezek pontosságában korántsem lehetünk száz százalékgig biztosak, ebben az esetben is maximálisan érvényes ugyanis az „egy forrás nem forrás” elve, így, lehetőség szerint, a megfelelő kontroll céljából további információkat, adatokat is érdemes gyűjtenünk. A gyakran ellentétes, eltérő adatokat tartalmazó források mindenkor gondos körütekintést, alapos mérlegelést, és feltétlenül további kutatásokat igényelnek, a csábítónak tűnő leegyszerűsítések súlyos tévedések forrásai lehetnek, a pontatlan forrásolvasással egyetemben.

Többek között gyakori eset, hogy a túlnyomórészt idegen nyelvű írnokok a magyar, de az egyéb személy-, illetve földrajzi neveket is pontatlanul, néha erősen torzítva jegyezték le, így azonosításukhoz gyakran máshonnan származó adatokra is szükség van.

Így például Raymund Thurn-Hofer und Valsassina gróf, alezredes esetében a nyugdíjazási jegyzőkönyvben születési helyként „Thiebien” szerepel.<sup>57</sup> Ilyen nevű település azonban tudomásunk szerint nem létezik. A 2. svalizsérezed 1819-es mustrajegyzékében (pályafutása egy szakaszában ugyanis itt teljesített szolgálatot) viszont találunk egy olyan bejegyzést, miszerint szabadságát tölti a Tengermelléken, egy „Buino” nevű településen.<sup>58</sup> Persze ilyen helységnévet sem találni. Ilyenkor a hasonló nevű településeket érdemes számba venni a most már némileg jobban behatárolható földrajzi területen. Segítségünkre van továbbá, hogy a különböző genealógiai gyűjteményekből kiderül, hogy a Trieszt közelében fekvő Duino a Thurn család egyik fontos birtoka, amely napjainkban is egyik águk, a Thurn und Taxis hercegek tulajdonában van. A kutatás révén az is nyilvánvalóvá vált természetesen, hogy Duino a település olasz elnevezése, a német elnevezés ugyanakkor Tybein. Így már összeáll a kép, miszerint „Thiebien” nem más, mint Tybein, „Buino” pedig Duino vagyis egyazon, ma Duino-Aurisiana néven ismert, jelenleg Olaszországban, korábban viszont a Habsburg Birodalomban található településről van szó. Ily módon tehát némi utánajárást követően sikerült azonosítanunk a gróf születési helyét. A teljesség kedvéért ugyanakkor azt is el kell mondani, hogy a 2. svalizsérezed említett mustrajegyzékében Kolozsvár szerepel születési helyként, amit viszont egyéb, ezt megerősítő források hiányában felettebb valószínűtlennek tartunk.<sup>59</sup>

Ugyanakkor nagyon sokszor előfordul, hogy az egyes nyilvántartások összeállítói a család birtokában lévő, a család székhelyének számító települést nevezik meg a születés

<sup>57</sup> Vö. Kriegsarchiv (KA) Pensionsprotokolle (PP) Oberste I. Bd. fol. 37.

<sup>58</sup> KA Musterlisten (ML) Chevauxlegers-Regiment (ChR) Nr. 2 1819 Karton-Nr. 7070.

<sup>59</sup> Vö. KA ML ChR 2 1819. Karton-Nr. 7070.

helyéül, még ha az valójában nem is ott zajlott. Így például rákosi Boros Lajos ezredes esetében a későbbi 8. huszárezred 1791-es mustrajegyzéke valamint a későbbi 2. huszárezred 1797-es áthelyezési listája alapján Pozsony a születési hely, ami egybevága a családtörténeti munkák erre vonatkozó adataival.<sup>60</sup> A későbbi mustrajegyzékek ezzel szemben már a család székhelyét, a Vas megyei Gosztonyt (ma: Gasztony) tüntetik fel születési helyként is.<sup>61</sup>

Az is megesik továbbá, a kicsi és gyakorlatilag ismeretlen településről származók esetében, hogy nem a születés tényleges helyét, hanem egy a közelben fekvő, szélesebb körben ismert, egyúttal jelentősebb települést tüntettek fel, természetesen az is lehet, hogy ilyenkor maga az érintett adott meg másik helyet, valamilyen megfontolásból.

Példának okáért szajoli Fejér István őrnagy a rendelkezésre álló mustrajegyzék szerint Törökszentmiklóson született, míg a nyugdíjazási jegyzőkönyv bejegyzése alapján a család birtokában lévő Szajolon.<sup>62</sup> Tény, hogy a két település nagyon közel van egymáshoz, így bármelyik elképzelhető, de mégis valószínűbbnek tartjuk a család birtokában lévő Szajolban történt születést, míg Törökszentmiklós említését nagyobb és ismertebb voltának tulajdonítjuk.

Az életkor megjelölése is gyakran bizonytalan. Miután hivatalosan csak 17 év feletti férfiakat állíthattak újoncra, gyakran előfordult, hogy a korhatárt még el nem ért reménybeli újonc idősebbnek hazudta magát, csak hogy felvegyék. Persze az is előfordult, hogy valaki fiatalabbnak állította magát valós életkoránál.

Adott esetben a családi hovatartozás megállapítása is bonyolult lehet, még ismert nemesi családok esetében is, aminek révén gyakran az elterjedt családtörténeti munkák hiányosságaira, a bennük található ellentmondásokra is fény derül. Jó példa erre Baranyay János a későbbi 2. számú huszárezred alezredese. Róla a 2. számú huszárezred 1785-ös, illetve 1792-es mustrajegyzékeiből többek között kiderül, hogy 1753–54 táján született a Komárom vármegyei Kurtakeszin.<sup>63</sup> A családtörténeti munkák számos Baranyay nevű családot említenek, ezek közül azonban csak a bodorfalvi előnevű Baranyayak éltek Komárom vármegyében. Ráadásul, némi kutatást követően az is kiderül, hogy Kurtakeszin a bodorfalvi Baranyayak már a 14. században birtokosak voltak, majd 1699-ben ismét adományba kapták az időközben pusztává lett helységet.<sup>64</sup> Kempelelnél a bodorfalvi Baranyayak családfáján Baranyay Imre és Lengyel Borbála fiaként találunk is egy Jánost, aki szerepel az 1754–55-ös országos nemesi összeírásban is.<sup>65</sup> A kérdés tehát egyértelműen megoldódni látszana, ha Nagy Ivánnál és

<sup>60</sup> Ld. KA ML Husaren-Regiment (HR) 8 1791 2. Teil Karton-Nr. 7628; KA Standestabellen HR 2 1796, 1797 Karton-Nr. 7363; *Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pótlék-kötet. Pest, 1868. 154.; Szluha Márton: Vas vármegye nemesi családjai. Bp., 1998. Leszármazási táblák. Boros II.*

<sup>61</sup> Vö. KA ML HR 5 1811 Karton-Nr. 7487; KA ML HR 12 1803. Karton-Nr. 7798.

<sup>62</sup> Vö. KA PP Majore II. Bd. fol. 15., ill. KA ML HR 1 1791 Karton-Nr. 7296.

<sup>63</sup> Ld. KA ML HR 2 1785 Karton-Nr. 7344; KA ML HR 2 1792 Karton-Nr. 7346.

<sup>64</sup> Ld. *Vende Aladár: Komárom vármegye községei. In Komárom vármegye és Komárom sz. kir. város. Bp., é.n. 93.*

<sup>65</sup> *Kempelen Béla: Magyar nemesi családok. Bp., 1911. I. k. 381.*



Kempelennél egy Győr vármegyeinek, illetve a Dunántúlon elterjedtnek mondott másik Baranyay család tagjai között nem szerepelne egy János nevű ezredes, akit ráadásul Nagy Iván a Kálnoky- vagyis a későbbi 2. számú huszárezred ezredeseként említ.<sup>66</sup> A dologra többféle magyarázatot is találhatunk, az egyik kézenfekvőnek tűnő szerint utóbbi család is a bodorfalvi Baranyayak ágába tartozott, amit teljesen Nagy Iván sem zár ki, vagy – és véleményünk szerint ez a valószínűbb – Nagy Iván és az ő nyomán Kempelen egyaránt tévesen szerepeltetik Baranyay János ezredest (helyesen természetesen alezredes) a Győr vármegyei Baranyay család tagjai között. Egyértelműen megállapítható ugyanis, hogy a Baranyayak említett, de más családtörténeti munkákban közölt családfái is meglehetősen zavarosak és nyilvánvaló pontatlanságokkal tarkítottak. Így például az 1685 és 1766 között élt báró bodorfalvi Baranyay János lovassági tábornokot is rendre azonosítják és egy személyként tüntetik fel az 1725 és 1798 között élt bodorfalvi Baranyay János vezérőrnaggyal, aki egyúttal a mi Jánosunk feltételezett apjának, Baranyay Imrének a bátyja.<sup>67</sup> Az előbbi rokoni szálat az is nagymértékben alátámasztani látszik, hogy, amikor 1775-ben Baranyay II. János, a valószínűsíthető nagybácsi, az akkori Kálnoky-huszárezred parancsnokává lépett elő, a mi Baranyay Jánosunk, nyilván nem véletlenül, pont ide kapott másodkapitányi kinevezést,<sup>68</sup> ami szintén a bodorfalvi Baranyay családhoz való tartozást tűnik alátámasztani.

A teljes életrajzi feltárásokra rátérve, kijelenthető, hogy a vizsgált korszak vonatkozásában, aprólékos munkával, a mustrajegyzékek, újoncozási, illetve áthelyezési listák és az állománytáblázatok alapján elvileg elég pontosan végigkövethető egy-egy katonai pályafutás. Zárásként, ennek kapcsán, egy az átlagosnál bonyolultabb esetet ismertetünk.

Az 1798-as Katonai tiszti név- és címtárban szerepel egy bejegyzés miszerint „Radvány” őrnagy a József főherceg-huszárezredből meghalt 1797-ben.<sup>69</sup> Ilyen nevű őrnagyot azonban a 2. számú huszárezred ezredtörténetében nem találni. 1797-ből pedig nem áll rendelkezésre a huszárezred vonatkozásában mustrajegyzék, csupán revíziós lista, amelyben szintén nem találtunk ilyen nevű tisztet. Ami egyfelől azt is jelentheti, hogy nem szolgált itt ilyen tiszt, vagy az is elképzelhetőnek tűnt, hogy a lista, már a halálát követően került összeállításra. Arra vonatkozó adatot ugyanis, hogy 1797 folyamán mikor halt meg, a sematizmus természetesen nem közölt. Nehezítette a helyzetet, hogy az akkori József főherceg-, vagyis a későbbi 2. számú huszárezrednek az 1797-est közvetlenül megelőzők esztendőkből sem készült mustrajegyzéke, az időben legközelebbi fennmaradt mustrajegyzék így csak az 1792-es, illetve a későbbi 1802-es. Utóbbi persze ez esetben már irreleváns. Az 1792-es pedig sajnos hiányos és nem tartalmazza az ezred valamennyi századának anyagát, így „Radvány” vagy ha-

<sup>66</sup> Uo.; *Nagy I.*: i. m. I. k. Pest, 1857. 181–182.

<sup>67</sup> Ld. *Kempelen B.*: i. m. Bp., 1911. I. k. 381.

<sup>68</sup> Ld. KA ML HR 2 1785 Karton-Nr. 7344; KA ML HR 2 1792 Karton-Nr. 7346; *Wrede, Alphons Freiherr von*: Geschichte der k. und k. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts. III./1. Bd. Wien, 1901. 238.

<sup>69</sup> Ld. *Oesterreichischer Militär-Almanach für das Jahr 1798*. Wien, 1798. 291.

sonló nevű tisztre nem is bukkantunk benne. Kontrollinformációk hiányában így ilyen nevű őrnagy létezését, a sematizmusokban is előforduló pontatlanságok, elírások következtében egyelőre felettébb bizonytalannak vettük. A történelmi hitelesség kedvéért ugyanakkor egyértelműen tisztázni kívántuk a kérdést. Az említett *Offizierskartei* nevű segédletben találtunk is egy cédulát, mely szerint egy bizonyos Paul Radványi 1776-ban alhadnagyként szolgált a (későbbi) 2. huszárezredben. Azonban, hogy ez a nyilvánvalóan Radványi Pál nevű tiszt azonos lehet-e az 1797-ben elhunyt állítólagos őrnaggyal, az ezt egyértelműen alátámasztó adatok hiányában továbbra is meglehetősen kétségesnek tűnt.

A legésszerűbbnek ezt követően a rendelkezésre álló 1797-es állománytáblázatok vizsgálata látszott. Ezek hónapról-hónapra történő átnézését követően végre kiderült, hogy 1797. július 29-én, visszamenőlegesen június 19-ei hatállyal Radványi Pál addigi elsőkapitányt harmadik őrnaggyá nevezték ki. Augusztus elsején pedig már elsőőrnaggyá lépett elő, rövidesen azonban, szeptember 3-án, nem részletezett módon elhalálozott. A törzstiszti szolgálat rövid időtartama lehet nyilván az oka, hogy a szakirodalmi források nem tudnak róla. Ezzel tehát részben megoldódott a kérdés, sikerült tisztázni, hogy valóban volt Radványi nevű őrnagy a József főherceg huszárezredben, akiről egyúttal kiderült, hogy Pál a keresztnéve. A közismert családtörténeti munkák fellapozása révén sikerült megállapítani, hogy minden bizonnyal a radványi és legendi Radványi család tagjáról van szó, aki a közölt családfán egyértelműen be is azonosítható Radványi Pál és Dobay Magdolna fiaként, Nagy Iván által tévesen kapitánynak nevezve,<sup>70</sup> de ez a kis tévedés betudható a rendkívül rövid ideig tartó őrnagyi szolgálatnak, amellyel kapcsolatban nyilván a családdal összefüggő forrásokban sem igen maradt nyom.

Továbbra is hiányoztak azonban a születés időpontjára és a katonai pályafutás, őrnagyi kinevezést megelőző, döntő részére vonatkozó adatok. Az állománytáblázatokat 1792-ig visszamenőleg átnézve, kiderült, hogy folyamatosan a későbbi 2. számú huszárezredben teljesített szolgálatot. Az 1792-es állománytáblázat nem teljes volta miatt, a legkorábbi adat azon évből a május havi táblázatból való, amely szerint már akkor is elsőkapitányi rangban szolgált. Miután, mint már említettük, az 1792-es mustrajegyzék, hiányos lévén, nem tartalmaz vele kapcsolatos adatot, csak két lehetőségünk maradt, vagy az 1792-es évet megelőző időszakra vonatkozóan visszafelé haladva továbbfolytatni az állománytáblázatok átnézését, amelyekből azonban csupán az 1791-es és az 1789-es áll rendelkezésre, vagy megpróbálkozni az ezred, időben legközelebb fennmaradt mustrajegyzékének, az 1785. évinek gyorsabb sikerrel és lényegesen több információval kecsegtető átnézésével. Utóbbi mellett döntöttünk, és ténykedésünket végre siker koronázta. A Sándor Lipót főherceg-huszárezred 1785-ös mustrajegyzékében az ezredesi osztály második svadronjának anyagában ugyanis rábukkantunk Radványi Pál, akkori főhadnagy adataira.<sup>71</sup> Ebből kiderült, hogy a Nógrád megyei Kiskürtösön született, nyilvánvalóan 1750 körül, miután a mustra időpontjában 35 éves volt. Vallása

<sup>70</sup> Nagy I.: i. m. IX. k. Pest, 1862. 575–577.

<sup>71</sup> Ld. KA ML HR 2 1785 Karton-Nr. 7344.

lutheránus (evangélikus), családi állapota pedig nőtlen. Ami katonai pályafutását illeti, 1774-ben civilként alhadnagyi rangot vásárolt magának, majd 1775 augusztusában, előbbi rangfokozatban, az akkor még gróf Kálnoky Antal tulajdonában állt huszárezredbe helyezték, ahol 1782. június 21-én főhadnagyi kinevezést nyert.

Ily módon sikerült tehát többé-kevésbé rekonstruálni egy huszár-törzstiszt pályaképet. Némi hiány már csak a következők vonatkozásában maradt: hol kezdte pontosan a szolgálatát, illetve mely időpontokban nyerte el másod-, illetve elsőkapitányi kinevezését. Ezek azonban már nem elsődleges fontosságú kérdések, utóbbiak kapcsán az egyelőre még nem vizsgált 1789-es és 1791-es állománytáblázatok adatai adhatnak némi felvilágosítást.

Összegezve, a leírtakból egyértelműen kitűnik, hogy a Kriegersarchiv számos forrás-együttese nyújt lehetőséget a genealógiai szempontú kutatásra. Egy-egy célzott kutatáshoz azonban ezek mindegyike, mennyiségük és számos különböző levéltári egységben történő fellelhetőségük révén szinte feldolgozhatatlan, vagy legalábbis rendkívüli idő- és energiaráfordítást igényelne, ami valószínűleg gyakran nem is állna arányban a kapott eredménnyel. Előbbi megállapítás különösen nagyobb mennyiségű személyre vonatkozóan igaz.

A megfelelő hatékonyság következtében így az alapvető, az adott vonatkozásban legtöbb sikerrel kecsegtető források vizsgálatával érdemes kezdeni. Az esetek többségében ez kellő eredményhez vezet, ha pedig mégsem, csupán akkor érdemes más, inkább csak részinformációkat tartalmazó, kevésbé releváns, ezért általában nagyobb idő- és energiaráfordítást igénylő forrástípusokkal is próbálkozni. A kutatás során alapvető a kitartás, az aprólékos munka és persze némi szerencse. Gyakran ugyanis csak évek múlva sikerül, egy más témájú kutatás során megoldást találni egy korábbi, már reménytelennek hitt esetre.



A bécsi Kriegsarchiv épülete